

Zulfiya Qurolboy qizining “Rashk” hikoyasida ayol ruhiyatining badiiy talqini

*Urganch davlat universiteti
Filologiya fakulteti talabasi
Sadullayeva Darmonjon*

Annotatsiya: Maqolada bugungi o‘zbek hikoyanavisligida o‘zining hikoyalari bilan nom qozongan va o‘z hikoyalarida ayol obrazlarini mahorat bilan gavdalandira olgan adibimiz Zulfiya Qurolboy qizining “Rashk” hikoyasidagi ayol obrazlari ruhiyati tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: sabr, mehr, go‘zallik, itoatkor, xiyonat, alam, nafrat, g‘azab.

Ayol zoti Alloh taoloning sabr-bardoshli, itoatkor, jonkuyar qilib yaratgan maxluqotidir. U oilasiga umrini, mehrini, vaqtini, go‘zalligi-yu latofatini bag‘ishlaydi. Kecha-kunduz, issiq-sovuq demay qaynona-qaynotasining, erini, bolalarining xizmatini yelib yugurib qiladi. Ularning ko‘nglini, roziligini topish ilinjida o‘zini o‘qqa-cho‘qqa urib yashaydi. Mana shular evaziga u besh kunlik umrini, go‘zalligini sarflaydi. Shunday jonkuyar ayolning yonida uni qo‘llab turuvchi, mehr beruvchi, iliq so‘zlar aytib, ko‘nglini xushlovchi umr yo‘ldosh bo‘lsa bundan ortiq baxt bormi? Ammo bunday ayollarning qadriga yetmasdan, boshqa makkora ayollarning tuzog‘iga ilinib qoladigan erkaklar ham yo‘q emas, aslida. O‘z hikoyalarida ayollar qismati, ularning qalb kechinmalari, ichki dunyosini qalamga oluvchi adiba Zulfiya Qurolboy qizining “Rashk” hikoyasida ham jonkuyar rafiq Xosiyatning xiyonatga uchrashi qalamga olinadi.

“Ovulning eng suluv qizi Xosiyat qo‘shni qishloqlik Do‘nanboy cholning to‘ng‘ichi Sheraliga turmushga chiqqanida o‘n yetti yashar navnihol qizcha edi. Kelinlik liboslari uning husniga o‘n husn qo‘shib yubordi... Ahvol shu darajaga borib yetdiki, hamqishloqlar yangi kelinchakni ko‘rish uchun kelaverib, Do‘nanboy cholning bezorini chiqarib yuborishdi.”¹ Hikoyaning boshlanishidanoq adiba kitobxonning diqqat-e’tiborini yosh kelin Xosiyatning go‘zalligiga qaratib, uni shunday tasvirlaydiki, bevosita kitobxon ko‘z oldiga kelinchakning farishtali, nurli yuzi, yosh kelinchakni ko‘rish uchun tinmay keladigan mehmonlar gavdalanadi. Xosiyat kelinning eri ham uni juda sevib, avaylar, iloji bo‘lsa qo‘lini sovuq suvga urdirmas, xotinidan shirin so‘zini ayamas, tun-u kun atrofida parvona edi. Bu esa qaynonaning g‘ashini keltirardi. Ammo go‘zallik, yoshlik abadiy qolmaganday,

¹ Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.345

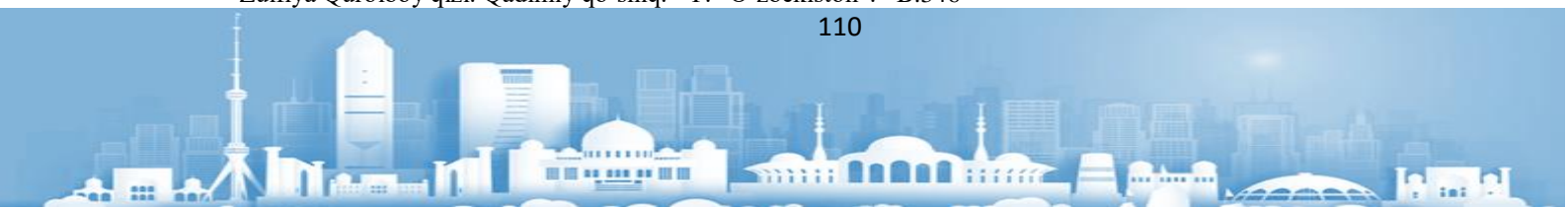

ketma-ket tug‘ilgan 3 bola Xosiyatni butunlay o‘zgartirib yubordi. Uning yanoq suyaklari turtib chiqib, yuziga ajin tusha boshladi, u ozib ketganidan oldingi nazokatlaridan asar ham qolmaganday tuyulardi. Uning bu holga kelishiga faqatgina bolalari sabab emas edi. Katta kelin bo‘lgani uchun ro‘zg‘or yumushlari uning bo‘ynida edi. “Ertalabki soat to‘rttdan yumish boshlanardi: sig‘ir sog‘ish, hovli supurish, non yopish, uy tozalash, tushlik ovqat, kechki ovqat, mollarning tagini tozalash, tezagini yig‘ib tappi qilish...”² Katta ro‘zg‘orning tashvishi ham katta bo‘lgani sababli Xosiyat birpas bo‘lsa ham cho‘zilib dam olishga zor edi. Bu ham yetmaganday, erining munosabati o‘zgarib, “Sening tuzukroq kiyiming yo‘qmi?”, “O‘zingga qarab yursang bo‘lmaydimi?” qabilidagi savollarni ko‘p bora eshitadigan bo‘lib qoldi. Bir kuni “Qo‘lingdan tappining hidi kelyapti, bor, yaxshilab yuvib kel”³ degan gapi ayolning ko‘nglini og‘ritishi, xafa qilishi uyiga mast holda kelgan Sheralining xayoliga kelmagandi ham. Ariq bo‘yiga borib qo‘lini yuvarkan, Xosiyat kelin o‘ksib-o‘ksib yig‘ladi. Bu uning kelin bo‘lib tushganidan beri birinchi marta yig‘lashi edi.

Ertasi kuni u “u yoq-bu yoqqa chiqqanda kiyarman” deb olib qo‘ygan yangi, ohorli ko‘ylagini kiyib, pardozi-andoz qilib hovliga chiqqanida qaynona-qaynotasidan tortib qaynilarigacha uni “qayergadir mehmonda otlandi” deb o‘ylashdi. Xosiyat kelin ham bu yurishidan o‘zini noqulay his qildi. Hech ishga qo‘li kelishmadi. Non yopganda noni tagini bermay, parcha-parcha bo‘lib chiqdi. Tushlik payti shilpildoq suzaman deb qaynonasining xitoy chinnisidan yasalgan laganini sindirib qo‘ydi. Bundan jahli chiqqan Risolat kampir jig‘ibiyron bo‘lib, “Sen qosh qovog‘ingni bo‘yaguncha ishingga puxta bo‘l!” deb jerkib ham berdi. Sho‘rlik kelin uni qilaman desa qaynonasining, buni qilaman desa erining ko‘ngli to‘lmasdi. Dard ustiga chipqon bo‘lganday, bir kuni erining shahardan kelib qo‘li-qo‘liga tegmay savdo qilib ishlaydigan, ammo shunda ham o‘zini oldirib qo‘ymagan muzqaymoqchi xotin haqidagi fikrlari Xosiyatning battar xo‘rligini keltirdi. O‘shanda u bo‘g‘ziga kelgan hayqiriqdan zo‘rg‘a o‘zini tiya oldi. Eri buni payqamadi ham. Chunki u paytda eri allaqanday yoqimli kayfiyat og‘ushida mast edi. Kunlar o‘tgan sayin Xosiyat ham o‘zini eridan olib qochadigan, eri uyda paytida ham uning yonida o‘tirmasdan, ro‘zg‘or yumushlari bilan o‘zini chalg‘itib yuradigan bo‘lib qoldi. “Ayolning hech kimga aytmagan birsan bir orzusi bor edi. Upa elikni, atirlar-taqinchoqlarni eri sovg‘a qilishini juda-juda xohlardi. Atirlari shu qadar ko‘p

² Zulfuya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.345

³ Zulfuya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.346

bo‘lishini istardiki, hech qachon ado bo‘lmasa. O‘zidan tappi emas, atirgul hidi anqib tursa... “Yonidan o‘tgan kishining mastlikdan boshi aylanib ketsa”, deya orzu qilardi”.⁴ Ammo ayol kishi tabiatiga tejamkorlik xos xususiyat. Xosiyatni ham mana shu xususiyat chetlab o‘tmagandi. Falon so‘mni atir-upaga sarflaydimi? Ertaga ro‘zg‘orda kamchilik sezilib qolsa, shu pullarni sarflaganiga pushaymon bo‘ladi, axir.

Xosiyat o‘zini eridan uzoqlashtirgan sari eri ham undan uzoqlasha boshladi. Sherali maktabda darsi tugagandan keyin ham allaqayerlarda sang‘ib yuradigan, uyga kech keladigan bo‘ldi. Bir kuni xotiniga o‘qituvchilikni tashlashni, savdo bilan shug‘ullanishini, olmalarga xaridor topib qo‘yganini, mehmonlarni kutish uchun tayyorgarlik ko‘rishini aytadi. “Kechki payt ko‘cha eshik oldiga yap-yangi “jiguli” kelib to‘xtadi. Undan er-xotin emas, uch kishi, ikki ayol, bir erkak tushishdi. Xosiyat kelin mehmonlarning biri “muzqaymoqchi xotin” ekanligini darhol angladi. Ammo noxush o‘ylarga bormadi. Yelib-yugurib xizmat qildi. Sherali negadir bezovta edi. Mehmonlar oldida o‘tirolmay, hali uni, hali buni bahona qilib turib ketardi.”⁵ Mehmonlar ham ovqatlanib bo‘lishgach, chorboqqa o‘tishdi. Xosiyat ham qozon tovoqlarni yuvib bo‘lgach og‘ilxona tomon o‘tdi. Sigirlarga yem-hashak berdi. Shu payt og‘ilxona to‘ridan erkak kishining zardali ovozi eshitildi. Xosiyat bu eri ekanini payqadi. Avvaliga savdosi kelishmayotgandir deb o‘yladi. Ammo ayol kishining “Nima qipti kelsam?” deganini eshitgach qiziqishi uyg‘onib, sigir sog‘ishni to‘xtatib, ularning gapini eshitib turdi. Bu o‘sha “muzqaymoqchi xotin” edi. U Sheralining xotinini ko‘rish istagida kelganini, ayol juda to‘poriligini, erini boshqa ayollar so‘rab kelsa ham rashk qilmaganini, Sheralining xotonga yolchimaganini aytib xiringlab kulardi. Bu gaplarni eshitib Xosiyat kelinning oyoq-qo‘lidan joni chiqib ketdi, devorga suyanib qoldi. “Uning xushi o‘zida emasdi. Butun vujudini g‘ashlik qamrab olgandi. Yuragida muzqaymoqchi ayolga nisbatan hali o‘zi ham tushunib yetmagan adovat paydo bo‘lgandi.”⁶ Adiba ushbu jumlar orqali Xosiyat kelin ruhiyatini, uning ichida yonatyotgan tuyg‘u-rashk tuyg‘usini, endi u o‘zining erini muzqaymoqchi ayol tortib olishidan qo‘rqib, jazavaga tushayotganini tasvirlab o‘tadi. Do‘nanboy cholning qoramollarga ko‘zquloq bo‘lish uchun boqilayotgan qopag‘on itning mehmonlarni ko‘rib tinmasdan vovullashi, Risolat kampirning ham Xosiyat kelina itni panaroqqa olib o‘tishini aytishi voqealar rivojini kutilmagan tarzda o‘zgartiradi. Xosiyat itni chorbog‘dan tashqariga olib chiqib bog‘lamoqchi

⁴ Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.347

⁵ Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.348

⁶ Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.349

edi. Bu paytda Sherali muzqaymoqchi ayolga olmalarni ko‘rsatayotgandi. Ammo ayol ko‘zini Xosiyat kelindan uzmas, unga mazahomuz qarab turgandek tuyulardi. Bu Xosiyat kelinning ichidagi alam va nafratini yanada kuchaytirdi, ko‘zlarida qasos o‘ti alanga oldi. “Va “behos”dan qo‘lidan zanjir tushib ketdi. Hamon jazavaga tushib, hurayotgan it “oshiq-ma’shuq” tomon yugurib ketdi. Bir lahza o‘tar-o‘tmas ayol kishining jon holatda qichqirgani eshitildi.”⁷

Ushbu hikoya orqali adiba ayollarga ham oson emasligini, barchaning ko‘ngliga birdek yo‘l topish qiyinligini, ba’zi ayollarning juda soddaligi sababli erini qo‘ldan chiqarishi-yu, ba’zi ayollarning makkoraligi sabab boshqalarning erini yo‘ldan urishini ko‘rsatib beradi. Bevosita hikoyasi o‘qir ekanmiz, Zulfiya Qurolboy qizining “Kelin” hikoyasidagi Xoldor va Xosiyat kelinlarning qismati qanchalik o‘xshashligini guvohi bo‘lamiz. Ikkalasi ham qaynona-qaynotaning xizmatini qilaman deb, o‘zini oldirib qo‘ygan, erlari esa o‘ziga qarab yuradigan beva ayollarga ilakishib qolgani, bu qishloqlik sodda kelinlarning tabiatiga rashkning, erini tergap turishning, makkoralikning qanchalik yiroqligini ko‘ramiz. Bu hikoyalarni o‘qigan kitobxonning Xoldor hamda Xosiyat kelin obrazlari rahmini keltirsa, Oygul va muzqaymoqchi xotin obrazlari g‘azabini keltiradi. Chunki, nima bo‘lgan holatda ham oilali erkakni yo‘ldan urish, nomahram bilan muloqot qilib, uning ko‘nglini olib, oilasidan uzoqlashtirish insoniylikka ham, dinimizga ham to‘g‘ri kelmaydi.

Adabiy qahramonlarni aniq tasavvur qilishga yordam beradigan tasvir vositalaridan biri ularning portretidir. Portret adabiy qahramonning tashqi qiyofasi, ko‘rinishi, kiyim-kechagi, xatti-harakati, o‘zini tutishi va hokozolarining badiiy asarlardagi tasviri bo‘lib, “ijodkor portret yaratishda yuz, ko‘z, qosh, lab, burun kabi a‘zolari tasvirlash bilan cheklanmay, gavda, qo‘l, bosh harakatlari manerasi, gapirish ohangi va sur‘ati, kulishi, yig‘lashi (ushbu holatlardagi mimikasi) kabi inson ruhiyati bilan bog‘liq faoliyatlarga ham katta e‘tibor qaratadi”⁸ Zulfiya Qurolboy qizi ham “Rashk” hikoyasida Xosiyat kelin ichki kechinmalari, ruhiyati orqali uning portretini yaratib, kitobxon ko‘z oldida gavdalantirishga harakat qiladi. Xosiyatning yosh kelinlik davrida kelinchakni ko‘rishga kelayotgan keti uzilmaydigan mehmonlardan toritib, alamdan ko‘zlarida nafratning alanga olishida uning portreti kitobxon ko‘z oldida namoyon bo‘ladi. Bu adibaning e‘tirofiga sazovor iste’dodi va mahoratini ko‘rsatib beradi desak, hech mubolag‘a bo‘lmaydi.

⁷ Zulfiya Qurolboy qizi. Qadimiy qo‘shiq. –T: “O‘zbekiston”. –B.350

⁸ Салаев Ф., Курбониев Г. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. 185-бет.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zulfiya Qurolboy qizi “Qadimiy qo‘shiq”. –T: O‘zbekiston, 2012
2. Umurov H. “Badiiy ijod asoslari”. –T: O‘zbekiston.2001
3. Qayumov L. “Zamondoshlar”. G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti- Toshkent.1985
4. Normatov U. “Ijod sehri”. –Toshkent. Sharq. 2007
5. Normatov U. “Nafosat gurunglari”. -Toshkent.”Muharrar”, 2010
6. S. Anorboyev, M.Qo‘shjonov va A.Quljonov “Badiiy ijod haqida” –T., 1960
7. Салаев Ф., Қурбониёзов Г. Адабиётшунослик атамаларининг изоҳли сўзлиги. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.

